

اولویت بندی عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ‌های غیرخطی (رزم زمینی)

حمید حسن پور*^۱

رضا رضالو^۲

چکیده

توان رزمی، قدرت جنگیدن است که عوامل سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و عوامل برترساز ابعاد آن را تشکیل می‌دهند. عوامل نرم‌افزاری توان رزمی علی‌رغم غیر ملموس بودن از متغیرهای اثرگذار و تعیین‌کننده بر سرنوشت هر جنگ به شمار می‌آیند. این پژوهش بر آن است تا عناصر نرم‌افزاری توان رزمی را تشریح و اولویت آن‌ها را در جنگ ناهم‌تراز مشخص نماید. نوع پژوهش کاربردی و روش انجام آن توصیفی با رویکرد آمیخته است. جامعه آماری شامل فرماندهان و جانشینان قرارگاه‌های لشکری و منطقه‌ای نزاجا می‌باشد. گردآوری داده‌ها از طریق اسناد و مدارک، مصاحبه و پرسش‌نامه صورت پذیرفته است. جهت رتبه‌بندی عناصر نرم‌افزاری توان رزمی از مقایسه داده‌ها و از نرم‌افزار SPSS استفاده گردیده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد حد بالای آن مربوط به آموزش با میانگین ۴/۵۷ و پایین‌ترین حد آن مربوط به حمیت قسمتی با میانگین ۳/۵۳ می‌باشد.

واژه‌های کلیدی:

توان رزمی، جنگ غیرخطی، عوامل نرم‌افزاری، جنگ ناهم‌تراز

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ . کارشناس ارشد مدیریت دفاعی *(نویسنده مسئول) (H_Hasanpour@Hotmail.com)

^۲ دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت دفاعی

مقدمه

«یک ملت اگر بخواهد سرفراز بماند، باید قدرتمند باشد. این قدرت در شکل نظامی آن به وسیله نیروی مسلح انجام می‌گیرد. نیروهای مسلح حصار مستحکم یک ملت هستند.»^۳

قدرت تحمیل اراده بر دیگران است، قدرت نظامی یکی از مؤلفه‌های برجسته قدرت ملی به حساب می‌آید و نقش برجسته و تعیین کننده‌ای در چانه‌زنی‌های سیاسی و بازدارندگی و امنیت سازی دارد؛ فلذا امنیت هر کشور به قدرت نظامی آن گره خورده است. قدرت نظامی در سطح عملیاتی و تاکتیکی همان توان رزمی یعنی قدرت جنگیدن است که عوامل سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و عوامل برترساز از مؤلفه‌های آن محسوب می‌شود. جنگ غیرخطی اخیراً وارد ادبیات نظامی گردیده و جنگ ناهم‌تراز از زیرشاخه‌های آن است؛ که حاکی از عدم توازن در قدرت رزمی طرف‌های درگیر بوده و دارای محیط عملیاتی سخت، پیچیده و با عدم قطعیت‌ها مواجه است. عوامل نرم‌افزاری توان رزمی کمی نیستند، ناملموسند، اما از متغیرهای اثر گذار و تعیین کننده بر سرنوشت هر جنگ به‌شمار می‌آیند.

"هانس مورگنتا" می‌گوید: کشمکش برای کسب قدرت، امری جهانی است که محدود به زمان و مکان نیست (شهلائی و ولی‌وندزمانی، ۱۳۹۶). در راستای این تئوری، حادثه ۱۱ سپتامبر به مثابه یک رخداد راهبردی، به معنای تحقق عینی تهدیدات غیرخطی بود و همین امر نقطه شروع نقش و موقعیت راهبردی جدید آمریکا و تهدیدات غیرخطی به حساب آمد (شکیب، ۱۳۹۵).

هر کشوری برای مقابله با تهدیدات باید دارای تدابیر، خط مشی‌ها و تمهیدات خاص باشد تا بتواند تلاش‌های دفاعی و امنیتی خود را در قالب دکترین و سیاست‌های کلی هم جهت نموده و به مورد اجراء گذارد. لذا راهبرد دفاعی با استفاده از کلیه امکانات و توانایی‌های ملی در جهت مقابله با تهدیدات شکل می‌گیرد (حسن‌پور، ۱۳۹۵).

توان رزمی عواملی هستند که در اختیار فرمانده بوده و او می‌تواند از این قدرت برای از بین بردن دشمن و انجام مأموریت در میدان رزم استفاده نماید. توان رزمی ترکیبی از عوامل سخت‌افزاری (آتش‌های سازمانی و غیرسازمانی، عناصر رزمی، عناصر پشتیبانی رزمی، عناصر خدمات رزمی) و عوامل نرم‌افزاری و مغزافزاری (تأثیر رهبری نظامی، ایمان، روحیه، انگیزه، آموزش، انضباط، سازمان دهی، صبر و استقامت و پایداری، شجاعت، حمیت قسمتی) و عوامل

۳. بیانات فرماندهی معظم کل قوا در مراسم مشترک تحلیف و اعطای سردوشی دانشجویان دانشگاه‌های سه‌گانه اجا در

برترساز (کنترل و هماهنگی، آسیب‌پذیری و خطرپذیری، اطلاعات، پوشش و فریب، عملیات ایذایی و ممانعت، عملیات روانی، جنگ‌های الکترونیک، آب و هوا و جو و زمین) می‌باشد (معین وزیری، ۱۳۸۲). تجربیات هشت سال دفاع مقدس، مبین و مؤید این نکته است که باید همه مؤلفه‌های توان رزمی را در اجرای عملیات نظامی به هنگام به کار بست؛ و نادیده گرفتن هر یک از مؤلفه‌ها به طور مستقیم و یا غیرمستقیم می‌تواند در کاهش توان رزمی مؤثر باشد با توجه به مطالب اشاره شده، در این مقاله به اولویت‌بندی عوامل نرم‌افزاری توان رزمی پرداخته می‌شود؛ زیرا با تقویت و ارتقاء این مؤلفه‌ها می‌توان به میزان زیادی، عدم توازن سایر مؤلفه‌های توان رزمی را نسبت به دشمنان فرامنطقه‌ای جبران نمود.

امروزه جنگ‌ها به انواع خطی، غیرخطی و ترکیبی تقسیم‌بندی می‌شود؛ که جنگ‌های غیرخطی (جنگ نامنظم، ناهمتراز، نیابتی) در برمی‌گیرد. وقتی در خصوص جنگ ناهمتراز صحبت می‌شود محیط عملیاتی پرابهام، خیلی سخت و پیچیده و فضای عدم قطعیت تجسم می‌گردد. قدرت نظامی مهم‌ترین مؤلفه قدرت ملی است که در سطح عملیاتی و تاکتیکی به توان رزمی تغییر می‌یابد، توان رزمی همان قدرت جنگیدن یک یگان نظامی است که در سطح عملیاتی و تاکتیکی عبارتست از؛ حاصل ترکیب و تلفیق مؤثر عناصر سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و برترساز یگان، توأم با تدبیر و چگونگی به کار بردن این عناصر در محیط عملیاتی برای از بین بردن دشمن و انجام مأموریت در میدان رزم. با این اوصاف فقدان تحقیق علمی مدون در خصوص اولویت‌بندی عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز احساس می‌شود، بنابراین مسئله پژوهش این‌گونه بیان می‌شود: کدام یک از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز در اولویت قرار می‌گیرد.

اهداف پژوهش

- الف- هدف اصلی: تبیین اولویت عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز
 ب- اهداف فرعی: جهت وصول به هدف اصلی پژوهش، لازم است ذیلاً هدف‌های فرعی تبیین گردند:

(۱) تبیین اولویت عوامل معنوی (ایمان، استقامت) از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز

(۲) تبیین اولویت عوامل سازمانی (انضباط، آموزش، رهبری نظامی، سازمان‌دهی) از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز

(۳) تبیین اولویت عوامل فردی (انگیزه، روحیه، شجاعت، حمیت قسمتی) از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز

سودمندی این پژوهش در فہوای کلام گہر بار "مقام معظم رہبری و فرماندہی کل قوا" در خصوص توجہ بہ علم و دانش نظامی کہ سہم زیادی در کسب مہارت برای جنگیدن دارد ہویداست کہ فرمودند: «بہ تجهیزات و تقویت بنیہ دفاعی نباید اکتفا کرد؛ حتی تجهیزات را مہم تر نباید شمرد، عناصر مہم تر تقویت سازمان، تقویت انسان‌ہا، تقویت روحیہ، تقویت دانش و ایجاد برتری انسانی است.» کشور ما بدون حرکت در جادہ گسترش دانش و گسترش پژوهش، امکان ندارد بتواند بہ نقطہ مطلوب خودش دست پیدا بکند؛ کلید، دانش و پژوهش است. ما در دفاع مقدس بہ وضوح دریافتیم کہ قدرت ایمان و انگیزہ‌ہای مذہبی بالاتر، از سایر قدرت‌ہا است. ما بہ وضوح لمس کردیم کہ بین دو یگان ہمتراز و حتی غیرہمتراز احتمال پیروزی یگانی کہ دارای ایمان قوی تر می‌باشد، بہ مراتب بیشتر است. با این اوصاف عوامل نرم‌افزاری نقش تعیین کنندہ در رفتار، تصمیم و موضع‌گیری‌ہای مختلف فرد دارند.

با توجہ بہ مطالب پیش‌گفتہ، اولویت‌بندی عوامل نرم‌افزاری از جہات زیادی بہ شرح زیر سودمند خواهد بود:

۱. لزوم توجہ بہ منویات مقام معظم فرماندہی کل قوا (مدظلہ العالی) در خصوص توجہ بہ بُعد علمی و دانش نیروی انسانی نیروہای مسلح؛
۱. انتفاع آجا از تدوین آیین‌نامہ‌ہای رزمی-عملیاتی برای اِعمال قدرت نظامی؛
۲. اولویت و اہمیت ہر یک از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی را در جنگ ناهمتراز برای ما مشخص نمودہ و فرماندہان می‌توانند با سرمایہ گذاری بیشتر روی عوامل مہم تر نتیجہ مطلوب کسب نمایند؛
۳. بہ فرماندہان سطوح تاکتیکی نیروہای مسلح شناخت بیشتری می‌دہد تا در مواقع بحران بتوانند از نیروہای زیرمجموعہ بہ بہترین نحو استفادہ نمایند،
۴. بہ طراحان و سیاست‌گذاران دفاعی و امنیتی آگاہی لازم را می‌دہد تا از این فرصت در محاسبات و طراحی سیاست دفاعی و تہیہ طرح‌ہای عملیاتی استفادہ بہینہ نمایند.

- و همچنین در صورت عدم انجام تحقیق تبعاتی به شرح زیر داشته باشد:
- ۱- نقش و اولویت عوامل نرم‌افزاری در ارتقای توان رزمی ناشناخته می‌ماند و صدمات و لطمات فراوانی در حوزه‌های دفاعی - امنیتی بر کشور وارد می‌شود.
  - ۲- ترکیب و تلفیق مؤلفه‌های مختلف توان رزمی از جمله عوامل سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و برترساز با یکدیگر انجام نخواهد گرفت.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا در خصوص تغییر ماهیت جنگ‌ها و توجه به قدرت نظامی و توان رزم نیروها در برای رویارویی و مقابله با نیروهای آمریکایی فرمودند: «طراحان نظامی باید دکترین رزم خود را بر اساس احتمال درگیری با آمریکا پایه‌گذاری، طراحی و آماده نمایند. البته شرط اول برای این که بتوانند یک طرح رزمی مناسب با شرایط جدید بیاورید، این است که معتقد باشید می‌توانید چنین طرحی را به وجود آورید. آیا مأموریت را تعیین کرده‌اید و مشخص کرده‌اید که چه نیرویی مسئول دفاع از چه بخشی از کشور است؟ یا در چه لایه‌ای از دفاع قرار دارد؟ نیروها چگونه می‌خواهند بجنگند؟ چگونه می‌خواهند این مأموریت را انجام بدهند؟ آیا مأموریت نیروها را متناسب با تغییر دشمن و تغییر تهدید مشخص کرده‌اید؟ آیا نیروها می‌خواهند با روش گذشته بجنگند؟ یا این که می‌خواهند روش جدیدی ابداع کنند؟

پیشینه پژوهش

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام شده

موضوع تحقیق	تاثیر آموزش‌های دینی و سیاسی بر ارتقای توان رزمی یگان‌های پیاده نزاجا
نام محقق	سرهنگ ستاد جعفر قهرمانی
محل انتشار	دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش
هدف تحقیق	اندازه‌گیری و تعیین میزان تأثیر آموزش‌های عقیدتی سیاسی (قرآن، اصول عقاید، اخلاق اسلامی، دانش سیاسی، تاریخ اسلام، احکام) بر ارتقای توان رزمی یگان‌های پیاده نزاجا
سوال تحقیق	تاثیر آموزش‌های دینی و سیاسی بر ارتقای توان رزمی یگان‌های پیاده نزاجا چگونه است؟

نتیجه تحقیق	۱- آموزش‌های قرآنی بر ارتقای توان رزمی یگان‌های پیاده نذاجا موثر بوده است. ۲- آموزش‌های اصول عقاید بر ارتقای توان رزمی یگان‌های پیاده نذاجا موثر بوده است. ۳- آموزش اخلاق بر ارتقای توان رزمی یگان‌های پیاده موثر بوده است. ۴- آموزش دانش سیاسی در ارتقای توان رزمی یگان‌های پیاده نذاجا موثر بوده است.

موضوع تحقیق	بررسی عوامل معنوی در افزایش توان رزمی از دیدگاه قرآن کریم (با تأکید به امدادهای غیبی، صبر، توکل و دعا) می‌باشد.
نام محقق	سرهنگ ستاد سید داوود میر محمدی
محل انتشار	دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
هدف تحقیق	بررسی نقش عوامل معنوی در ارتقای توان رزمی از دیدگاه قرآن کریم
سوال تحقیق	نقش عوامل معنوی در ارتقای توان رزمی از دیدگاه قرآن کریم به چه میزان است؟
نتیجه تحقیق	از برجسته‌ترین عوامل معنوی که در این پایان‌نامه به آن پرداخته شده است، صبر، امدادهای غیبی، توکل و دعاست. نظر به اینکه تکرار آیات در یک موضوع از نظر نگارنده دلیل بر اهمیت آن می‌باشد، عوامل مذکور مکرر در قرآن کریم مورد دقت قرار گرفته و به آن اشاره شده است. ایمان به امدادهای غیبی و باور به این معنی در مبارزات و میادین نبرد با ۲۷ آیه اولین نقش، صبر با ۲۴ آیه دومین نقش، توکل با ۱۵ آیه سومین نقش و دعا با هشت آیه چهارمین نقش را در ارتقای توان رزمی دارد.

روش شناسی پژوهش

این تحقیق از نوع کاربردی بوده، زیرا با اولویت‌بندی عوامل نرم‌افزاری توان رزمی و تعیین اولویت آن‌ها در مقابله نیروهای خودی در جنگ ناهم‌تراز با تهدیدات فرامنطقه‌ای می‌توان با به کار بردن آن‌ها و همچنین عملیاتی نمودن آن‌ها در بین کارکنان یگان‌های رزمی نذاجا توان دفاعی کشور را افزایش داد. با توجه به محتوا و ماهیت موضوع تحقیق و مورد استفاده قرار دادن منابع و نظرات موجود، از روش توصیفی - موردی در قالب تحلیل محتوایی استفاده شده، محقق علاوه بر تصویر سازی آنچه هست با استفاده از روش‌های جمع‌آوری میدانی، کتابخانه‌ای، اقدام به جمع‌آوری اسناد و مدارک نموده است.

در این تحقیق از طریق توزیع پرسش‌نامه و مصاحبه با صاحب‌نظران و مطالعه منابع مورد نظر به خصوص مدارک مربوط را بررسی و بعد از تجزیه و تحلیل آن‌ها و کتب و نشریات و همچنین منابع اینترنتی به جمع‌آوری اطلاعات اقدام نموده است. ابزار گردآوری اطلاعات نیز شامل اسناد و مدارک، مصاحبه و پرسش‌نامه است. در این تحقیق جامعه مورد مطالعه آیین‌نامه‌ها، کتب و اسناد و مدارک و همچنین فرماندهان و جانشینان و روسای ارکان سوم قرارگاه‌های منطقه‌ای و فرماندهان و جانشینان و روسای ارکان سوم قرارگاه تاکتیکی لشکر و فرماندهان و جانشینان تیپ‌های مستقل پیاده و زرهی نزا جا می‌باشند؛ که جامعه آماری با احتساب فرماندهان و جانشینان یگان‌ها به شرح مصرحه در جدول زیر تعداد ۱۳۴ نفر می‌باشد. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران حجم جامعه آماری این پژوهش تعداد ۷۰ نفر محاسبه گردیده است. روش نمونه‌گیری در این تحقیق نیز از نوع تصادفی ساده می‌باشد.

جدول (۲) جامعه آماری تحقیق

قرارگاه‌های منطقه‌ای	قرارگاه‌های تاکتیکی لشکر	تیپ‌های مستقل
۶*۳=۱۸	۱۲*۳=۳۶	۴۰*۲=۸۰

اهمیت جهاد در قرآن و سنت: در آیات قرآنی، مطالب فراوانی درباره‌ی اهمیت جهاد وجود دارد، یکی از دلایل اهمیت و ارزشمندی جهاد در اسلام، قطع مفاسد در روی زمین است. خداوند در این باره می‌فرماید:

وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ (بقره، ۲۵۱) و اگر خداوند، بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نمی‌کرد، زمین را فساد فرا می‌گرفت، ولی خداوند نسبت به جهانیان، لطف و احسان دارد. این آیات، بشارت است برای مؤمنان که در مواقعی که در فشار شدید از سوی طاغوت‌ها و جباران قرار می‌گیرند در انتظار نصرت و پیروزی الهی باشند.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ (توبه، ۲۴)، بگو اگر پدران، فرزندان، برادران، همسران، عشیره و قبیله‌تان و اموالی که گرد آورده‌اید و تجارتی که از کسادی آن وحشت دارید و خانه‌ها و منازل مورد علاقه‌تان، در پیش شما محبوب‌تر از خدا و رسولش جهاد و در راهش می‌باشد، صبر کنید تا فرمان خداوند برسد و خداوند فاسقان را هدایت نمی‌کند.

جنگ غیرخطی

هرگاه کشور مدافع، از نظر مادی در موقعیت ضعیف‌تری نسبت به مهاجم قرار داشته باشد، برای دفاع، نه تنها الزامی برای رویارویی مستقیم و جنگ منظم وجود ندارد، بلکه راهبرد جنگ نامنظم می‌تواند بهترین گزینه برای تداوم دفاع، وارد کردن ضربه به دشمن و اخراج اشغالگران از خاک کشور باشد؛ و جنگ‌های نامنظم، نامتقارن، ناهمتراز و ویژه در گروه جنگ‌های غیرخطی قرار دارند (ولی‌وند زمانی و همکاران، ۱۳۹۷). لازم به ذکر است جنگ‌های غیرخطی تفاوت‌های زیادی با جنگ‌های منظم و خطی دارند؛ منطقه نبرد آن عرض و عمق زیادی دارد، جبهه مشخصی ندارد و فاقد لجمن بوده و عدم قطعیت‌های زیادی در جنگ‌های غیرخطی وجود دارد. آرایش تاکتیکی یا صورت‌بندی یکان‌ها به صورت هم‌جوار و غیرهم‌جوار در نظر گرفته می‌شود (حسن‌پور و همکاران، ۱۳۹۵).

جنگ ناهمتراز: جنگ ناهمتراز که امروزه در قالب راهبرد، عملیات، تاکتیک، تکنیک، ابزار و شیوه نبرد مورد توجه کارشناسان و صاحب‌نظران عرصه امور دفاعی است کم‌تر از یک دهه در ادبیات سیاسی و نظامی کشورمان مطرح شده است. از جمله دلایلی که باعث شد این مفهوم در کانون توجه قرار گیرد، شاید از بین رفتن نظام دو قطبی به‌طور عام و تبدیل شدن آمریکا به یک تهدید جدی علیه کشورمان به‌طور خاص اشاره کرد (زهدتاب و دیگران، ۱۳۸۸). با این توضیح جنگ ناهمتراز را می‌توان این‌طور تعریف نمود: جنگی محدود، میان دو نیروی نظامی است که توان رزمی محسوس یکی از طرفین نسبت به دیگری، در زمان و مکان عملیات، برتری قابل توجه داشته باشد و در آن جنگ، نیروی با توان رزمی کم‌تر با انگیزه معنوی، مقابله همه جانبه‌ی اثر بخشی را اجرا می‌نماید (حسن‌پور، ۱۳۹۵) و تعریف‌های دیگری از جنگ ناهمتراز که ارایه شده است، مانند منصفانه جنگیدن، درگیری میان دو نیروی نامتجانس که در ادامه به چند نمونه از آن اشاره می‌گردد.

- عدم برابری و عدم همترازی نظامی بین طرف‌های درگیر در یک صحنه جنگ
- یک درگیری خارج از اصل و قاعده پذیرفته شده در جنگ‌های کلاسیک
- برخورد منطقی با شرایط، زمانی که می‌دانیم به هیچ‌وجه نمی‌توان از طرق مرسوم و شیوه‌های جنگ کلاسیک دشمن را مغلوب کرد (کرمی، ۱۳۸۴).

توان رزمی: توان رزمی، توانایی برای جنگیدن است. توان رزمی ابزار کلی نیروی مخرب یا مختل‌کننده یا هر دوی آن‌ها می‌باشد؛ که یک واحد نظامی با آرایش تاکتیکی قادر است در یک زمان معین آن را علیه دشمن اعمال نماید (FM3-0). سرتیپ پیشکسوت معین‌وزیری، استاد

برجسته دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران و طراح عملیات‌های نظامی در جنگ تحمیلی توان رزمی را این‌گونه تعریف می‌کند:

در سطح عملیاتی و تاکتیکی توان رزمی همان قدرت جنگیدن یک یگان نظامی عبارت است از نتیجه ترکیب و تلفیق مؤثر عناصر یا عوامل سخت‌افزاری با عناصر یا عوامل غیرسخت‌افزاری یگان توأم با تدبیر و چگونگی به کار بردن این عناصر در محیط عملیاتی، در راستای انجام مأموریت واگذاری. در سطح راهبردی واژه توان رزمی به واژه "قدرت ملی" تغییر می‌یابد و عناصر تشکیل دهنده آن به این شرح است: قدرت سیاسی، قدرت اقتصادی، قدرت اجتماعی و فرهنگی، قدرت نظامی، موقعیت جغرافیایی (معین وزیری، ۱۳۷۹).

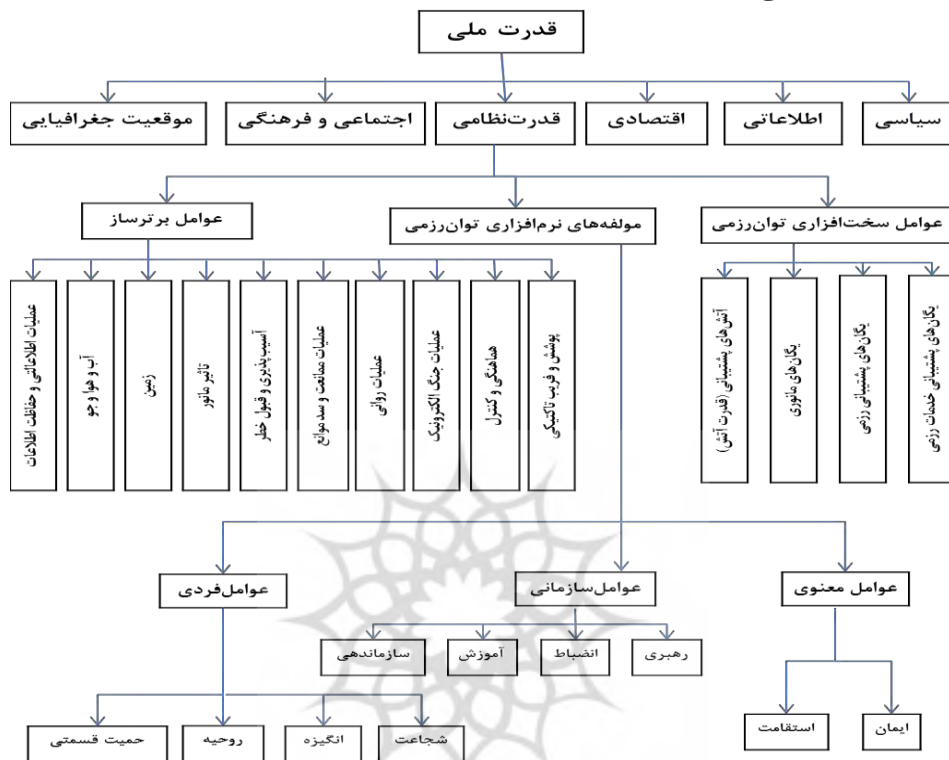
بدیهی است توان رزمی با آمادگی رزمی متفاوت است. آمادگی رزمی^۴ همچنان که از اسم آن مشخص است یعنی فاکتورهایی که آماده برای رزم بودن یگان نظامی را نشان می‌دهد. فقط داشتن امکانات، تجهیزات، جنگ‌افزار و نیروی انسانی کفایت نمی‌کند بلکه کیفیت و حاضر به-کار بودن آن‌ها برای نبرد معیار اساسی به حساب می‌آید. با این اوصاف، آمادگی رزمی به مجموع پارامترهایی گفته می‌شود که آمادگی یک واحد نظامی را برای رزم و نبرد تعیین و مشخص می‌کند؛ و تا امروز با شاخص‌های تحرک، آتش، انضباط، آموزش، تیراندازی، مورد سنجش قرار می‌گیرد (FM100-5).

عوامل سخت‌افزاری توان رزمی: این عوامل که وجود مادی دارند، محسوس و قابل اندازه‌گیری هستند و نقش اساسی را در توانای یک یگان برای جنگیدن ایفاء می‌نمایند که عبارت‌اند از: یگان‌های مانوری، آتش‌های سازمانی یا غیرسازمانی و عناصر پشتیبانی رزمی مانند؛ توپخانه صحرائی، توپخانه پدافند هوایی، بالگردهای هوانیروز، مهندسی رزمی، یگان‌های ارتباط و مخابرات و جنگال، جنگ نوین، اطلاعات نظامی، و یگان‌های پشتیبانی خدمات رزمی (نوروزی، ۱۳۸۵).

عوامل نرم‌افزاری توان رزمی: این عوامل که وجود غیرمادی دارند، نامحسوس بوده و قابل اندازه‌گیری نیستند، اما نقش اساسی و قابل توجهی در توانایی یک یگان برای جنگیدن ایفاء می‌نمایند (کیومرثی، ۱۳۹۳). بنابراین یگانی که دارای فرمانده و ستاد لایق‌تری بوده و سازمان دهی مناسب‌تری را ارائه نموده و کارکنان آن مومن‌تر، با روحیه‌تر، با انگیزه‌تر، آموزش یافته‌تر، شجاع‌تر، مصمم‌تر، مقاوم‌تر، با تجربه‌تر، مبتکرتر و منضبط‌تر باشند، از برتری چشم‌گیری

۴. در بعضی از آیین‌نامه‌های نظامی از واژه آمادگی عملیاتی یا توان عملیاتی نیز استفاده شده است.

برخوردار و یقیناً دارای قدرت جنگیدن بیشتر و برتری خواهد بود. عوامل نرم‌افزاری شامل؛ تأثیر رهبری نظامی، ایمان، روحیه، انگیزه (میل)، آموزش، انضباط، سازمان دهی، صبر و بردباری و مقاومت، شجاعت می‌باشد (معین وزیری، ۱۳۷۹).

نمودار (۱) توان رزمی

عوامل معنوی

ایمان: گرایش و اعتقاد قلبی انسان به هر موضوع یا هدفی را ایمان گویند که ممکن است در قالب ایمان به مکتب یا ایمان به هدفی که به سوی آن پیشروی می‌کند یا از آن دفاع می‌نماید، تجلی کند. ایمان به انسان عزت و قدرت می‌دهد. ایمان به انسان عشق و امید و گرمی بخشنده و به رفتار او جهت می‌دهد (معین وزیری، ۱۳۷۹).

در قرآن کریم بارها به ایمان به خداوند اشاره شده است. در واقع اینکه فرد مسلمان خود را تسلیم خداوند و اراده‌ی او می‌کند و اطمینان و اعتقادی به این پناهگاه دارد، نشان از عمق ایمان او می‌باشد. ایمان به خداوند، آثار زیادی را در وجود انسان ایجاد می‌کند؛ به‌گونه‌ای که از

او فردی مطمئن، با صلاحیت، خودباور، متکی به توانمندی‌های خود می‌سازد. چنین انسانی در هیچ شرایطی، احساس شکست و ضعف نمی‌کند. زمانی که انسان به مرز ایمان برسد و خدا را با عظمت و جلالش بشناسد، هر چیز و هر کس که غیر او باشد در نظرش خرد و کوچک می‌آید، چنان که حضرت علی (ع) در توصیف مؤمنان واقعی می‌فرماید: *عَظُمَ الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ فَصَغُرَ مَا دُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ* از آنجا که خالق و آفریدگار در روح و جان‌شان بزرگ جلوه کرده، غیر او در نظرشان کوچک می‌آید (نهج البلاغه: خطبه ۱۹۳).

استقامت و پایداری: این واژه از ریشه «ق - و - م» است و برای آن معانی مختلفی مانند اعتدال، ثبات و مداومت، استمرار، پایداری و ایستادن را بازگو کرده‌اند.

معنای اصطلاحی استقامت، در مفهوم قرآنی آن اصطلاحی برای پایداری در دین و مسیر حق در برابر کژی‌ها می‌باشد. اهل معرفت تعبیری چون «اهل استقامت» و «منزل استقامت» را که مرحله‌ای از مراحل سلوک الی‌الله است به کار می‌برند. راغب اصفهانی می‌گوید: «استقامت درباره‌ی راهی گفته می‌شود که بر روی خط هموار می‌باشد و راه حق به آن تشبیه شده است و استقامت انسان، یعنی متعهد بودن او در راه مستقیم» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶ ق). طریحی می‌گوید: «استقامت انسان، یعنی ملازم بودن او با راه (حق)» (طریحی، ۱۴۱۴ ق). استقامت، بر طلب قیام در هر امری، چه ارادی و چه غیرارادی و چه عملی باشد دلالت می‌کند.

تفاوت صبر و استقامت: تفاوت صبر (شکیبایی) با استقامت (پایداری) در آن است که صبر در ناملایمات به کار می‌رود در حالی که استقامت این‌گونه نیست. استقامت به معنای پافشاری و پایداری در اصل دین و ارزش‌های دینی و عدم کژروی از راه حق به بیراهه‌های کفر و نفاق و شرک است که بیشتر در حوزه فکری و عقیدتی است در حالی که صبر و شکیبایی در برابر سختی‌های اطاعت و دشواری‌های مصائب و عدم تمکین در برابر طغیان شهوات است که بیشتر در مقام عمل متصور است (آقاخان، ۱۳۸۸).

جایگاه استقامت در تعالیم قرآنی: این ویژگی‌های مفهومی و گستردگی ارتباط با مفاهیمی بنیادین چون هدایت و عبودیت، استقامت را در تعالیم قرآن و روایات دینی در جایگاه ویژه‌ای نشانده است، چنان که در قرآن دوبار به پیامبر اسلام فرمان به استقامت داده شده است: *فَأَسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ* (هود، آیه ۱۱۲)؛ پس تو چنان که مأموری، استقامت و پایداری کن و کسی که با همراهی تو به خدا رجوع کند نیز پایدار باشد. در ابتدا به رسول خدا فرمان به استقامت داده شده که مراد از آن، همان ادای مأموریت الهی است چنان که در قرآن، مأمور بدان شده بود (شیخ طبرسی، ۱۳۷۲).

عوامل سازمانی

رهبری نظامی: فن و هنر تحت نفوذ قرار دادن کارکنان ابوابجمعی، به منظور جلب همکاری و اطاعت صمیمانه آنان از روی میل و علاقه باطنی در جهت نیل به هدف را رهبری نظامی می‌گویند. رهبران به واحدهای خود ارزش‌های نیروی زمینی، انرژی، روش‌ها و اراده را القاء می‌نمایند. شایستگی حرفه‌ای، شخصیتی و اراده فرماندهان قوی در تمامی سطوح، بخش عمده‌ای از توان رزمی هر یگان را نشان می‌دهد. رهبری بی‌پروا، لایق، شایسته و با اعتماد به نفس، دیگر عناصر و اجزای توان رزمی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

در حقیقت کسی که باید ابعاد مختلف قدرت رزمی را با هم تلفیق نماید تا بتواند در نبرد بر دشمن پیروز شود فرمانده یا همان رهبر نظامی است؛ و تاکتیک‌های جنگی را با به کار بردن همه ابعاد توان رزمی، عملیاتی می‌نمایند. این چنین انتظاراتی باعث شده‌اند که دنیل کتز و رابرت کان، رهبری را عامل تعیین کننده در موقعیت و شکست سازمان‌ها می‌دانند (شیرازی، ۱۳۷۳). نتایج تحقیقات تجربی نشان می‌دهد که مدیران برای اینکه بتوانند دارای اختیارات غیررسمی شوند بایستی شیوه رهبری را در پیش بگیرند که وفاداری را در کارکنان تشویق کرده و پرورش دهند (شیرازی، ۱۳۷۳).

صاحب‌نظران مطابق نگرش و سلیقه خود تعاریف متعددی برای رهبری پیشنهاد کرده‌اند که به برخی از این موارد اشاره می‌شود: «رهبریت یعنی قدرت جذب افراد و تأثیر و نفوذ در آن‌ها آن‌چنان‌که افراد (پیروان) به طور داوطلبانه شخصیت و رهبری فردی را در یک شرایط معین بپذیرند» (Stogdill, 1948) به زعم جرج تری، رهبری عبارتست از عمل تأثیر گذاری بر افراد به طوری که از روی میل و علاقه برای هدف‌های گروهی تلاش کنند (هرسی، ۱۳۶۵). در تعبیری دیگر «رهبری عبارتست از هنر یا علم نفوذ در اشخاص به طوری که با میل و خواسته خود در جهت حصول به هدف‌های تعیین شده گام بردارد یا عبارتست از توانایی ایجاد حالتی در کارکنان که با اعتماد به نفس و علاقمندی انجام وظیفه نمایند» (ایمانی، ۱۳۸۵).

دکتر میرسپاسی معتقد است؛ منشاء اختیار یک مدیر یا سرپرست به عنوان رهبر کارکنان سازمان تنها احکام صادره و آئین نامه‌ها و مقررات اداری نیست بلکه توانائی‌های دیگری لازم است تا مدیر یا سرپرست، موفق به کسب چنین موهبتی عظیم گردد (میرسپاسی، ۱۳۶۸).

سازمان دهی

سون تزو گفته است: فرماندهی کردن بر سه نفر با فرماندهی کردن بر ۱۰۰ نفر فرقی ندارد در این بین مهم‌ترین عاملی که در اجرای مأموریت فرمانده مؤثر است سازمان دهی آن است (کی، محمود، ۱۳۸۶) کار جمعی بدون وجود یک نظم تشکیلاتی و ساختار سازمانی، منجر به هرج و مرج و به هدر دادن نیروها و از بین رفتن امکانات گوناگون و استعدادها می‌گردد؛ بنابراین هر اندازه ساختار و تشکل سازمانی، منطقی‌تر، مناسب‌تر و پویاتر باشد، بازده کار اثر بخش‌تر و ارزنده‌تر خواهد بود. ترکیب سازمانی و سازماندهی باید بگونه‌ای قابلیت انعطاف داشته باشد که در مواقع اضطراری و بحرانی، بتوان به سادگی یگانگی را از نیرویی اخذ و یا یگان‌هایی را به نیرویی اختصاص داد یا حجم آتش را از مکانی برداشت و در مکان دیگر متمرکز نمود، بدون اینکه از لحاظ مدیریت، ارتباط و مخابرات و سایر موارد، بی‌نظمی و هرج و مرج در یگان‌های مذکور ایجاد شود (معین وزیری، ۱۳۷۹).

مورخین ایرانیان را در ایجاد تشکل‌های نظامی بسیار کار آمد دانسته و مادها را، اولین کسانی می‌دانند که اقوام ساکن در ایران را به قسمت‌های نظامی تقسیم کرده و برای اولین بار مقررات و آیین‌نامه‌های جنگی تدوین نموده و رسته‌های نیزه‌دار، کماندار، سواره نظام را جدای از یکدیگر سازماندهی کردند و به این ترتیب با لحاظ نمودن این تقسیم‌بندی بر مبنای نیازهای نظامی دولت توانستند بر آشوریان فائق آیند (گابریل، ۱۳۷۴).

آموزش: آموزش در لغت نامه دهخدا عبارت است از عمل آموختن و تعلیم دادن؛ یونسکو هدف آموزش را توسعه‌ی مهارت‌ها، توانایی‌های انجام کار، درک دانش و اطلاعات مورد نیاز به‌وسیله نیروی انسانی به‌منظور ایجاد پیشرفت در تولید می‌داند (United Nations Educational, 1990). در میان عوامل تشکیل دهنده‌ی توان رزمی، عنصر آموزش از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. به طوری که فقدان آن در تقلیل توان رزمی کاملاً چشمگیر است. هر نیروی نظامی حتی با داشتن پیشرفته‌ترین تجهیزات و سلاح، چنانچه فاقد آموزش‌های کافی و لازم باشد، قادر نخواهد بود مأموریت محوله را انجام داده و به اهداف تعیین شده دست یابد. سرباز فاقد آموزش، مسلماً نخواهد توانست از ابزار و سلاحی که در اختیار دارد، به نحو مؤثر و مطلوب استفاده کند. نتایج حاصله از جنگ‌های جهانی و منطقه‌ای نشان داده که نقش آموزش در سرنوشت عملیات، تعیین کننده بوده و یگان نظامی که از آموزش کافی برخوردار نباشد، در صحنه نبرد حرفی برای گفتن نخواهد داشت؛ زیرا لازمه بهره‌گیری مطلوب و به موقع از سلاح و

تجهیزات، برخورداری از آموزش‌های مستمر و مداوم می‌باشد. این مهم در جهان کنونی که ابزار و ادوات نبرد، روز به روز در حال تغییر و تکامل است، از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد (معین وزیری، ۱۳۷۹).

لذا آموزش نیروها نیز متناسب با این تغییرات بایستی اصلاح و تدارک دیده شود. امتیاز بزرگ مبارزان ناهمتر از این است که با فراگیری آموزش‌های مرتبط با این محیط، خود تصمیم گرفته و خود، تصمیم‌ها را عملی می‌نمایند. به عبارتی دارای استقلال کامل در موقع عمل کردن بوده و به زیرکی و قابلیت انعطاف خود متکی هستند. آنان مبارزان متکی به ابلاغ دستور از سلسله مراتب خود نیستند (حیدری، ۱۳۹۰).

انضباط: انضباط عبارت است از اعمال تربیتی که باعث ایجاد نظم در کار و حس انجام وظیفه طبق موازین تعیین شده، در افراد می‌شود و تخطی از آن‌ها کارکنان را با نوعی تنبیه روبرو می‌سازد. در اغلب متونی که با مدیریت منابع انسانی ارتباط دارند، انضباط مترادف با دسیپلین به مفهوم تنبیه آورده شده است که از این ابزار تنها زمانی باید استفاده شود که سایر اقدامات با شکست مواجه شده باشند (میرسپاسی، ۱۳۶۶).

جهان آفرینش بر مبنای نظم و انضباط، خلق گردیده است. از جزیی‌ترین پدیده جهان تا کل آن، بر محور نظم در حرکت است. جهان درون انسان نیز، تابع قانون نظم می‌باشد. به طوری که کوچک‌ترین بی‌نظمی در بدن انسان، باعث بیماری و ناتوانی و حتی مرگ می‌شود. تمام ماشین‌آلات نیز تحت نظم خاص عمل می‌کنند؛ اگر هر کدام از چرخ‌های اتومبیل در جهت‌های مختلف و نامنظمی بچرخند، مسلماً اتومبیل نه تنها قادر به حرکت و کار مثبت نیست، بلکه کاربرد و خاصیت و بهره‌ای نیز نخواهد داشت و پس از مدتی از کار افتاده و در نهایت متلاشی می‌شود (معین وزیری، ۱۳۷۹).

انضباط قوه محرکه یک یگان نظامی و اساس آن بر نظم و ترتیب، آراستگی، اطاعت، فداکاری و ایمان استوار است. اگر نیروی نظامی دارای تجهیزات پیشرفته هم باشد، اما فاقد انضباط و انسجام ظاهری و معنوی باشد نیروی ضعیفی خواهد بود (حسن پور، ۱۳۹۵).

عوامل فردی

انگیزه: انگیزه محرک اقدام و نیرویی است که اقدام را هدفدار، جهت‌دار و تداوم بخش می‌کند. انگیزه یا میل عاملی است که انسان را به تلاش و حرکت در جهت دسترسی به پایانی دلخواه، ترغیب و تشویق می‌نمایند. اصولاً انسان باید تمایل به انجام کاری را داشته باشد تا بتواند آن

کار را به بهترین وجه انجام دهد. هر اندازه تمایل و خواست انسان قوی‌تر و بیشتر باشد، به‌همان نسبت بازدهی کار بهتر خواهد بود. ضرب‌المثل مشهور «خواستن، توانستن است»، گویای همین مطلب می‌باشد. نیازهای آدمی که ممکن است مادی یا معنوی، جسمی یا روحی، ذاتی یا اکتسابی باشند، بوجود آورنده‌ی تمایلات و خواست‌های انسان هستند و به‌همین ترتیب خواست‌ها منشاء ایجاد تنش و التهاب در درون انسان می‌باشند.

بر فرماندهان است که با تقویت و تشدید نیازها و خواست‌های کارکنان تحت امر خود، در درون آن‌ها ایجاد التهاب و تنش نمایند و آنان را به انجام کار و حرکت در راستای مأموریت یگان تشویق و ترغیب نموده تا موجبات افزایش توان رزمی یگان را فراهم نمایند. یکی از عواملی که نیازهای آدمی بویژه نیاز معنوی یا انگیزه عالی انسان را آشکار می‌سازد، دایره شناخت و آگاهی اوست؛ بنابراین یکی از وظایف فرماندهان، بالا بردن میزان بینش و آگاهی زبردستان خود می‌باشد (معین وزیری، ۱۳۷۹).

روحیه: ژنرال جورج. سی. مارشال، روحیه را چنین توصیف کرده است؛ «حالتی از تفکر که موید ثابت قدمی، شهامت و امید است. حالتی از اطمینان، غیرت و وفاداری است. نیرویی است حیات‌بخش؛ حاکی از روح صمیمیت و یگانگی دسته جمعی و اراده و تصمیم. نیروی روانی لایزالی است که تا انتهای راه، توان تحمل می‌بخشد و از عزمی مستحکم برای پیروزی نشأت می‌گیرد. با برخورداری از آن، دستیابی به همه چیز ممکن است و بدون آن هیچ چیز از جمله طرح‌ریزی‌ها، تهیه مقدمات و تولید به پیشیزی نمی‌آرزد.» ناپلئون نیز معتقد بود که «روحیه سه چهارم قواست.» (حسن‌پور، ۱۳۹۵).

ژنرال "جان بیریه" در کتاب خود به نام "هوشیاری و تسلط روانی در نبرد"، ابراز عقیده می‌نماید که: تسلط فرمانده و شمار جنگجویان و تمرین آن‌ها و نیروی سلاح و فراوانی آن بعید است که در نبرد، عامل پیروزی باشد. چنانچه روحیه‌ی توانا و عالی وجود نداشته باشد، این‌ها اصولاً کارساز نخواهد بود. عامل اساسی در نبرد داشتن روحیه‌ی عالی است (معین وزیری، ۱۳۷۹).

روحیه در نیروهای مسلح: روحیه سرباز پراهمیت‌ترین عامل در جنگ است و شاید اغراق نباشد اگر بگوییم در هیچ نوع عملکرد داشتن روحیه برای فرد به اندازه‌ای که برای یک جنگجو مهم است اهمیت ندارد. در میدان نبرد عوامل بازدارنده‌ای وجود دارند تا یک سرباز را از ادامه نبرد سست کند؛ زیرا در آنجاست که انسان در دو راهی حیات و مرگ قرار دارد و در آنجاست که کل وجود و هستی یک نفر مورد تهدید قرار می‌گیرد. از این دو راه یکی را باید انتخاب کند و نه تنها انتخاب کند بلکه بایستی بر سر این انتخابش وفادار و استوار باقی بماند.

در نیروهای مسلح و مشاغل پر خطر نظامی، عامل روحیه در جایگاه مهمی قرار دارد. عملکرد موفق نیروهای مسلح کشورها تنها مرهون فناوری و تجهیزات پیشرفته نیست بلکه بیش از هر چیز به روحیه و انگیزش آن‌ها بستگی دارد. اغلب توانایی و اراده سربازان درگیر در میدان جنگ بستگی به دشمن مقابل آنان ندارد بلکه بیشتر وابسته به شرایط محیط اطراف و ارتباطی است که با هم‌زمان خود دارند عنصر روحیه در جنگ عاملی است که در آینده قابل پیش بینی، ثابت و تغییر ناپذیر خواهد ماند. عنصر روحیه به ویژه عامل انسانی برخوردار از آن، بر تمامی صحنه نبرد تسلط و برتری می‌یابد و در نهایت این امکان را فراهم می‌کند که وسایل و سلاح‌ها بتوانند به اهداف مورد نظر دست یابند (شالیت، ۱۳۷۳).

شجاعت: شجاعت یکی از صفات برجسته‌ی نظامیان است. در جنگ، افراد ترسو و زبون نه تنها موفقیتی کسب نمی‌کنند، بلکه زودتر از دیگران یا می‌میرند یا اسیر می‌شوند. در این مورد "اویه سوژی کنش"، اندیشمند ژاپنی که در سال ۱۵۸۷ در گذشت، گفته است: "کسانی که زندگی را دو دستی بچسبند، زودتر می‌میرند و آنهایی که به مرگ بی‌اعتنایی کنند، زنده می‌مانند. کسانی که در فدا کردن زندگی خود و رفتن به پیشباز مرگ دودلی نشان دهند، جنگاوران واقعی نیستند". (معین وزیری، ۱۳۷۹).

شجاعت از فضائل اخلاقی به معنای دلیری و دلاوری (دهخدا، ۱۳۷۷)، حالتی در انسان دانسته شده که شخص از اقدام به کارهای دشوار ترسی به خود راه ندهد و در مصاف با دشمن و تحمل دشواری‌ها، از قوت قلب برخوردار باشد (انوری، ۱۳۹۰).

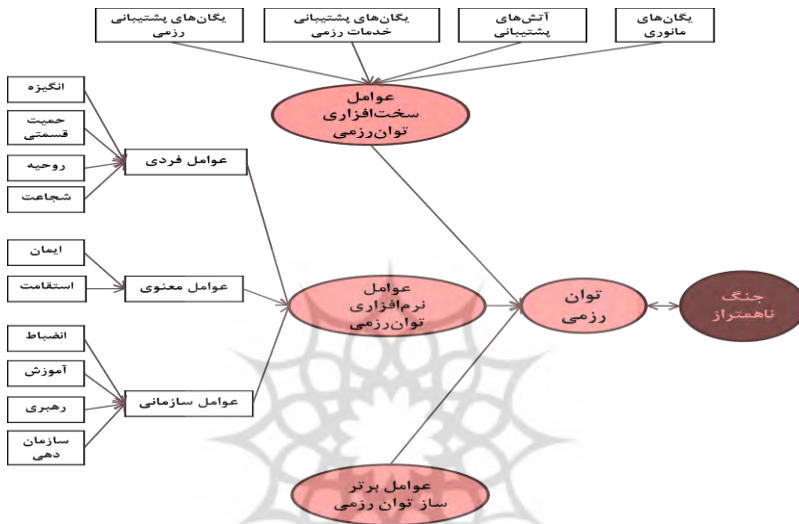
شجاعت در میدان نبرد: دلیری در میدان نبرد از مراتب شجاعت دانسته شده است؛ زمانی که در مواجهه با خطر کشته شدن، اسارت، غارت شدن و شکست انسان نهراسد. *إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْنَا* و زاده *بَسْطَهُ فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ* به درستی که خدا او را بر شما برگزید و دانش و توانایی او را افزونی بخشید. در این آیه، قرآن شجاعت را از شرایط طالوت برای فرماندهی بنی‌اسرائیل در میدان جنگ معرفی می‌کند و در روایتی از امام صادق (ع) آمده است شخص شجاع را در میدان جنگ بشناس (مجلسی، ۱۴۰۳ ق).

حمیت قسمتی:

همان‌طوری که انسان فطرتاً به روستا، شهر یا زادگاه خود وابسته و علاقه‌مند است، به یگان نظامی متبوع خود نیز دلبستگی داشته و به خوش‌نامی یا بدنامی آن حساس می‌باشد. به صورت طبیعی هر کسی تمایل دارد برای روستا، شهر، زادگاه و سازمان متبوع خود کسب افتخار و خوش‌نامی نمایند؛ بنابراین تحریک این گزینه می‌تواند به صورت ارزنده‌ای قدرت جنگندگی افراد را افزایش داده و سبب کسب پیروزی گردد (معین وزیری، ۱۳۷۹).

حمیت با توجه به مفاهیم آن در سه بخش کلی حمیت دینی، ملی و قسمتی قابل تعریف است. در میان عناصر تشکیل دهنده حمیت، پس از حمیت دینی و ملی در اجزای کوچک‌تر و محسوس‌تر حمیت قسمتی، ارزش و جایگاه پیدا می‌کند. در حمیت قسمتی، عوامل اجتماعی و انسانی جایگاه ویژه‌ای دارند که جمعیت، ویژگی‌های فرهنگی، یکپارچگی اجتماعی و روحیه ملی، اجزای آن را تشکیل می‌دهند.

شکل (۱) چارچوب مفهومی پژوهش

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

تحلیل هدف اول: اولویت‌بندی عوامل معنوی (ایمان، استقامت) از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز

مطالعه اسناد و مدارک و مصاحبه با صاحب‌نظران نشان می‌دهد که ایمان به خدا، ایمان به هدف، ایمان به جهاد و استقامت و صبر و پایداری در صحنه رزم، مستقل از جنگ ناهمتراز نبوده و ایمان در ابعاد مختلف خود بیش از استقامت و صبر بر در ارتقاء توان رزمی نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در جنگ ناهمتراز اثر می‌گذارد. به بیان دیگر پیش نیاز صبر و مقاومت در میدان نبرد، ایمان در ابعاد مختلف آن است.

تحلیل هدف دوم: اولویت‌بندی عوامل سازمانی (رهبری، سازمان دهی، آموزش، انضباط) از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز

مطالعه اسناد و مدارک و دیدگاه صاحب‌نظران نشان می‌دهد که آموزش برای نیروی رزمنده در میدان نبرد از نان شب هم واجب‌تر است زیرا یک سرباز و رزمنده هر چند، فرد با ایمان و مقاوم و پایدار باشد اما از آموزش نظامی مناسب برخوردار نباشد، در میدان کارزار در تقابل یا دشمن کم می‌آورد. بنابر نظرات خبرگان و منابع آموزش در اولویت اول قرار می‌گیرد. اما بحث رهبری نظامی بسیار مهم است زیرا تمام طرح‌ریزی‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و هدایت نبرد به فرمانده یا رهبر نظامی وابسته است. پس مطابق دیدگاه خبرگان، رهبری نظامی، بعد از آموزش، ایمان و شجاعت در اولویت قرار می‌گیرد.

درباره انضباط باید اشاره کرد به این که جهان آفرینش بر مبنای نظم و انضباط، خلق گردیده است. از جزئی‌ترین پدیده جهان تا کل آن، بر محور نظم در حرکت است. انضباط قوه محرکه یک یگان نظامی و اساس آن بر نظم و ترتیب، آراستگی، اطاعت، فداکاری و ایمان استوار است.

خبرگان نظامی در خصوص اهمیت و اثرگذاری انضباط معتقدند اگر نیروی نظامی دارای تجهیزات پیشرفته هم باشد، اما فاقد انضباط و انسجام ظاهری و معنوی باشد نیروی ضعیفی خواهد بود. همانند نخ تسبیح که همه امور و دانه‌های مربوطه را در کنار هم و هر چیزی را در جای خود نگهداشته و به کار می‌گیرد. بدون انضباط در هر کاری هرج و مرج حاکم می‌شود که نتایج زیانباری به دنبال دارد. با اتکا به آراء خبرگان، انضباط در اولویت ششم قرار می‌گیرد.

در خصوص میزان اهمیت سازمان دهی نیروها و به کار گرفتن توان رزمی در میدان نبرد سون تزو گفته است: فرماندهی کردن بر سه نفر با فرماندهی کردن بر ۱۰۰ نفر فرقی ندارد در این بین مهم‌ترین عاملی که در اجرای مأموریت فرمانده مؤثر است سازمان دهی آن است. ترکیب سازمانی و سازمان دهی باید به گونه‌ای قابلیت انعطاف داشته باشد که در مواقع اضطراری و بحرانی، بتوان به سادگی یگانی را از نیرویی اخذ و یا یگان‌هایی را به نیرویی اختصاص داد یا حجم آتش را از مکانی برداشت و در مکان دیگر متمرکز نمود؛ و بر این اساس مؤلفه انضباط در اولویت هشتم قرار می‌گیرد.

تحلیل هدف سوم: اولویت‌بندی عوامل فردی (انگیزه، روحیه، شجاعت، حمیت قسمتی) از عوامل نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز

بر اساس مطالعات منابع و نظرات خبرگان، انگیزه میل و عاملی است که انسان را به تلاش و حرکت در جهت دسترسی به پایانی دلخواه، ترغیب و تلاش می‌نماید. به مصداق ضرب‌المثل

مشهور «خواستن، توانستن است»؛ و شجاعت یکی از صفات برجسته نظامیان است. در جنگ افراد ترسو و زبون نه تنها موفقیتی کسب نمی‌کنند، بلکه زودتر از دیگران یا می‌میرند یا اسیر می‌شوند. در اسلام داشتن روحیه شهادت‌طلبی، شجاعت و شهامت بی‌مانندی را نصیب رزمندگان مؤمن و معتقد می‌سازد؛ و روحیه نیرویی است حیات‌بخش؛ حاکی از روح صمیمیت و یگانگی دسته جمعی و اراده و تصمیم؛ بنابراین روحیه عالی، عامل اساسی در نبرد محسوب می‌شود؛ و حمیت قسمتی در یگان و دلبستگی به مجموعه، به صورت ارزنده‌ای قدرت جنگندگی افراد را افزایش داده و سبب کسب پیروزی می‌گردد. فلذا مبتنی بر نظرات خبرگان و منابع، مؤلفه‌های مذکور به ترتیب در اولویت نهم، هفتم، سوم و دهم قرار می‌گیرند.

اولویت‌بندی شاخص‌ها

جهت رتبه‌بندی تأثیرگذارترین عامل نرم‌افزاری بر توان رزمی نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران در جنگ ناهم‌تراز از مقایسه میانگین داده‌ها استفاده می‌کنیم. جدول (۱) خروجی نرم افزار SPSS را نشان می‌دهد که در آن میانگین سؤالات را از اولویت بیشترین میانگین تا کم‌ترین، حد بالا و حد پایین پاسخ‌ها در هر سؤال و انحراف معیار پاسخ‌ها را در هر سؤال نشان می‌دهد. قابل ذکر است که Q1 تا Q10 به ترتیب نشان دهنده سؤال اول تا سؤال دهم هستند.

جدول (۱) اولویت‌بندی شاخص‌های مربوط به تفسیر آماری

	N	Minimum	Maximum	Mean		Std. Deviation
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic
آموزش	70	4	5	4.57	.060	.498
شجاعت	70	3	5	4.54	.067	.557
ایمان	70	3	5	4.55	.072	.606
استقامت	70	3	5	4.37	.065	.543
رهبری	70	3	5	4.36	.079	.660
انضباط	70	3	5	4.17	.079	.659
روحیه	70	3	5	4.01	.069	.577
سازمان‌دهی	70	2	5	3.87	.095	.797
انگیزه	70	2	5	3.84	.083	.694
حمیت قسمتی	70	1	5	3.53	.093	.775

Valid N (listwise)	70					

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

محیط عملیاتی ناهمتراز نسبت به جنگ منظم بسیار متفاوت است نسبت توان رزمی طرفین یک به شش یا بیشتر است. فضای نبرد دارای ابهامات، عدم قطعیت‌ها و پیچیدگی‌های خاص است. بر اثر توانمندی‌های مهاجم، سامانه‌های ارتباطی و مخابراتی بعضاً مختل می‌شود و هماهنگی و کنترل را سخت می‌نماید. مانایی و ماندگاری نیروها در میدان کارزار، علاوه بر داشتن جنگ‌افزار، توپ، تانک و هواپیما، نیازمند آموزش، انگیزه، ایمان و ... می‌باشد. تا نیروی انسانی و رزمنده در این میدان نبرد بتواند جانانه در مقابل متجاوز مقابله و مقاومت نماید؛ بنابراین فرماندهان نظامی، تاکتیک‌های میدان نبرد را با تلفیق و ترکیب توان رزمی پیاده‌سازی می‌کنند.

مطالعه منابع، آیین‌نامه‌ها، ادبیات تحقیق و نقطه نظرات خبرگان در این پژوهش نشان داد؛ که در کنار سایر ابعاد توان رزمی، بُعد نرم‌افزاری قدرت رزمی در جنگ ناهمتراز از اهمیت بالایی برخوردار است و در میان مؤلفه‌های آن به ترتیب آموزش، ایمان، شجاعت، استقامت، رهبری نظامی، انضباط، روحیه، سازمان دهی، انگیزه و حمیت قسمتی در جنگ ناهمتراز اثر گذار است. بر اساس مطالعات اکتشافی و دیدگاه خبرگان، ابتدا عوامل نرم‌افزاری توان رزمی به عوامل معنوی (ایمان، استقامت) و عوامل سازمانی (انضباط، آموزش، رهبری، سازماندهی) و عوامل فردی (انگیزه، روحیه، شجاعت، حمیت قسمتی) دسته‌بندی گردید.

جهت رتبه‌بندی تأثیرگذارترین عوامل نرم‌افزاری بر توان رزمی یگان‌ها در جنگ ناهمتراز از مقایسه میانگین داده‌ها استفاده گردید که نتایج به عمل آمده در این خصوص به شرح زیر می‌باشد:

اولویت اول: عوامل معنوی با میانگین ۴,۴۵۷۱

اولویت دوم: عوامل سازمانی با میانگین ۴,۲۴۲۹

اولویت سوم: عوامل فردی با میانگین ۳,۹۸۲۱

داده‌های کیفی مبتنی بر مبانی نظری و دیدگاه خبرگان، بر اساس هدف‌های پژوهش جداگانه تحلیل گردید، سپس، داده‌های پرسشنامه که توسط جامعه نمونه تکمیل گردید، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در پایان با تلفیق داده‌های کمی و کیفی (آمیخته)، تحلیل نهایی

انجام شد؛ که دست آخر، مولفه‌های نرم‌افزاری توان رزمی در جنگ ناهمتراز به شرح زیر اولویت‌بندی گردید:

- اولویت اول: عامل آموزش با میانگین ۴/۵۷
- اولویت دوم: عامل ایمان با میانگین ۴/۵۵
- اولویت سوم: عامل شجاعت با میانگین ۴/۵۴
- اولویت چهارم: عامل استقامت با میانگین ۴/۳۷
- اولویت پنجم: عامل رهبری با میانگین ۴/۳۶
- اولویت ششم: عامل انضباط با میانگین ۴/۱۷
- اولویت هفتم: عامل روحیه با میانگین ۴/۰۱
- اولویت هشتم: عامل سازمان دهی با میانگین ۳/۸۷
- اولویت نهم: عامل انگیزه با میانگین ۳/۸۴
- اولویت دهم: عامل حمیت قسمتی با میانگین ۳/۵۳

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌گردد محققان در پژوهش‌های آتی به موضوعات زیر بپردازند.

- ۱- رابطه بین سبک رهبری نظامی و ارتقاء روحیه شهادت طلبی کارکنان در جنگ ناهمتراز.
- ۲-ارایه راه‌کارهای ارتقاء آموزش‌های نظامی در جنگ‌های غیرخطی با تأکید بر سخنان فرماندهی معظم کل‌قوا

منابع

- ازغندی، علیرضا، (۱۳۸۲)، *ارتش و سیاست*، تهران، نشر قومس
- امام خمینی (ره)، روح الله، *صحیفه نور*، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ج ۱۳
- پرهیزگار، کمال، *روابط انسانی در مدیریت*، انتشارات اشراقی
- تزو، سن (۱۳۵۸)، *هنر جنگ ترجمه محمود کی، ستاد مشترک ارتش*
- ثروتی، محسن و همکاران، (۱۳۹۱) *راهنمای آموزشی تدوین دکترین*، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران، تابستان
- جرعه ای از زلال وحی (ایمان در قرآن)، (۱۳۸۴) *مجله گلبرگ*، شماره ۸۶
- جمشیدی، حمداله و دیگران، (۱۳۹۰)، *روش تحقیق با رویکرد نظامی*، تهران، انتشارات دافوس

آجا

- حسن پور، حمید و همکار، طرح ریزی عملیات متحرک هوایی، انتشارات دافوس آجا، ۱۳۹۷
- حسن پور، حمید، (۱۳۹۷)، راهبرد بقاء در قرن بیست و یکم، تهران، انتشارات دافوس آجا
- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، دوم، سال ۱۳۹۰
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۴۱۶)، المفردات فی غرائب القرآن، ج ۹
- رستمی، محمود، (۱۳۸۹)، فرهنگ واژه های نظامی، انتشارات ستاد مشترک ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران
- رضائیان، علی، (۱۳۹۳) مبانی سازمان و مدیریت، تهران، انتشارات سمت، چاپ هفدهم
- سید جوادین، سیدرضا، (۱۳۸۹) نظریه های مدیریت و سازمان. تهران: نگاه دانش
- شالیت، بن، (۱۳۸۵) روانشناسی رزم و درگیری، تهران، ترجمه و انتشار: نصر صریر
- شریف مرتضی، رسائل، ج ۲، (۱۴۰۵)، ص ۲۷۴
- شهلائی، ناصر، ولی وند زمانی، حسین و همکار، (۱۳۹۷)، نظریه های راهبردی، تهران، انتشارات دافوس
- شیخ طبرسی، (۱۳۸۲) تفسیر مجمع البیان، ج ۵،
- شیخ، محمدرضا و حسن پور، حمید، طرح ریزی عملیات اطلاعاتی زمینی، تهران، انتشارات دافوس آجا، ۱۳۹۴
- شیخ، محمدرضا؛ حسن پور، حمید؛ جنگ ناهمتراز، انتشارات دافوس، سال ۱۳۹۵
- شیرازی، علی (۱۳۸۳) مدیریت آموزشی، چاپ سوم، نشر جهاد دانشگاهی مشهد
- صبر و استقامت در دین، اردیبهشت ۸۸، ناشر حسین آقاخانی، استخراج ۹۷/۱۱/۱، (به نقل از سایت farsi.shia.org)
- طریحی، فخرالدین، (۱۴۱۴)، مجمع البحرین، انتشارات ققنوس، ج ۵،
- عمید، حسن، (۱۳۹۲)، فرهنگ عمید، انتشارات امیر کبیر، چاپ چهارم
- فان کرفلد، مارتین، (۱۳۹۰)، بازناندیشی مفهوم جنگ، ترجمه ی عباداله حیدری، مرکز مطالعات آینده پژوهی
- فرمایشات مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله العالی)
- فیض کاشانی، (۱۳۸۷)، محمدبن شاه مرتضی، ترجمه الحقائق، مدرسه عالی شهید مطهری، تهران، چ اول
- قرآن کریم
- کالین، گری، (۱۳۸۹)، سلاح جنگ افروز نیست، سیاست، راهبرد و فناوری نظامی، ترجمه احمد علیخانی، دافوس سپاه
- کرمی، رضا، (۱۳۸۸)، ملاحظات اساسی در جنگ ناهمتراز، فصلنامه ۳۴ مدیریت نظامی

- گابریل، ریچارد، (۱۳۷۸)، ایران و پیدایش لجستیک، ترجمه مصطفی حقیری، فصلنامه سیاست دفاعی
- مجلسی، (۱۴۰۳)، بحارالانوار، ج ۷۵
- محمدی ری شهری، (۱۳۹۳)، میزان الحکمه، ج ۸
- مرکز راهبری آیین نامه های نیروهای مسلح، (۱۳۹۵)، نظام مطالعه، تدوین و بازنگری آیین نامه های نیروهای مسلح ج.ا، تهران
- معین وزیری، نصرت ا...؛ یاسینی، حسین، (۱۳۸۹) آئین نامه عملیات، جلد یک، انتشارات اجا، سال
- معین، محمد، (۱۳۸۷)، فرهنگ فارسی معین، نشر میلاد، تهران
- میر سپاسی، ناصر (۱۳۸۶)، مدیریت منابع انسانی و روابط کار، تهران، انتشارات گلچین، چاپ ششم
- نقش عوامل معنوی در جنگ‌های عصر رسول خدا (ص)، (۱۳۸۸)، پایگاه اطلاع رسانی حوزه
- نوروزی، محمد تقی، (۱۳۹۱)، فرهنگ دفاعی امنیتی، مرکز مطالعات و پژوهش‌های مدیریت، انتشارات سنا
- نهج البلاغه، ترجمه دکتر شهیدی
- نهج البلاغه، ترجمه دشتی
- نیروی زمینی ارتش آمریکا، آیین‌نامه عملیات FM 3-0، (۱۳۹۲)، مترجم فریدون کیومرثی، تهران، ستاد مشترک سپاه
- هرسی، پال و بلانچارد، کنت، (۱۳۹۲)، مدیریت رفتار سازمانی، ترجمه علی علاقه بند، تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ دوم
- هیکس، هربرت و سی دی گولت، (۱۳۷۰)، تئوری‌های سازمان و مدیریت، تهران، انتشارات اطلاعات
- Etzioni. A(1961) *A Comparative Analysis of Complex Organization*, Free Press N.Y.
- Meyer, J.P. and L.Herscovitch (2001). "Commitment in the workplace toward a general model", *Human Resource Management Review*, Vol.11, No.2
- Stogdill. R. M(1948) '*Personal factor Associated With leadership, A Survey of the.Literature of Psychology*',.Prentice Hall

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی